

Główne tendencje współczesnej prozy koreańskiej w XX wieku

1. Okres reform i oświecenia (1896–1910) – literatura jako narzędzie kształtowania świadomości narodowej

Do drugiej połowy XIX stulecia Korea stanowiła część tradycyjnego wschodnio-azjatyckiego świata, a jej kontakty polityczne ograniczały się do Chin i Japonii. Pod koniec XIX wieku ten tradycyjny wschodnio-azjatycki świat stopniowo zaczął się jednak chylić ku upadkowi. W 1842 roku wskutek podpisania traktatu w Nanjing chińska dynastia Qing zaakceptowała przegraną w pierwszej wojnie opiumowej (1839–1842) z Wielką Brytanią, a w 1854 roku Japonia została zmuszona przez USA do otworzenia swoich portów. Japończycy szybko uświadomili sobie, że jedynym sposobem na zmianę podrzędnego statusu swego państwa jest intensywna modernizacja kraju na model zachodni¹. Współzawodnictwo gospodarcze z Zachodem stało się natomiast początkiem japońskiego imperializmu, który w naturalny sposób czerpał wzorce z imperializmu zachodniego.

We wrześniu 1875 roku japoński okręt wojenny zbliżył się do twierdzy na koreańskiej wyspie Kanghwa, czym sprowokował konflikt zbrojny, który 26 lutego 1876 roku zakończył się podpisaniem „(...) koreańsko-japońskiego trakta-

¹ Chociaż Chiny zetknęły się z Zachodem o wiele wcześniej niż Japonia, to proces przyswajania zachodnich wzorów nie był tam aż tak gwałtowny jak w Japonii, co wynikało z pewnością z przeświadczenia Chińczyków o centralnej pozycji Chin w świecie. Takie przekonanie istniało także wśród neokonfucjańskich elit w Korei, która pozostawała w relacji wasalnej wobec Chin. Koreański dwór – jako lojalny wasal Chin – stosował politykę ścisłej izolacji, a kwestia kontaktów z krajami Zachodu była pozostawiona kompetencji dworu w Pekinie. Izolacji Korei sprzyjało także jej położenie geograficzne.

tu o przyjaźni” znanego jako „traktat z Kanhwa”². Był to pierwszy nowoczesny traktat podpisany przez Koreę z państwem innym niż Chiny, i chociaż oznajmiał on, że Chosŏn (jak zwana była w tamtych czasach Korea) nawiązuje stosunki dyplomatyczne jako wolne i suwerenne państwo równe wobec Japonii, to kwestia zwierzchności Chin nad Chosŏn została zupełnie pominięta. Było to celowe posunięcie Japończyków, którzy chcieli uzyskać wolną rękę w eksploatacji Korei i postawić tradycję wasalstwa Korei wobec Chin pod znakiem zapytania.

Po podpisaniu traktatu z Kanhwa Koreańczycy zostali zmuszeni do otwarcia się na Zachód, a koreańska cywilizacja w wyniku styczności z cywilizacją zachodnią weszła w nowy etap swojej historii. Nie był to łatwy proces, szczególnie, że nowe prądy religijne i kulturowe stanowiły zagrożenie dla tradycyjnego postrzegania świata i tradycyjnego systemu wartości. Niemniej, wyzwalając się stopniowo ze sfery oddziaływania wpływów Chin i doświadczając odmienności zachodniej kultury, mieszkańcy Korei zyskali szansę zdefiniowania swojej tożsamości³.

² Zgodnie z „koreańsko-japońskim traktatem o przyjaźni” (kor. *han-il suho joyak*), znanym jako „traktat z Kanhwa”, który został podpisany 26 lutego 1876 roku, Chosŏn i Japonia zobowiązywały się do wymiany przedstawicielstw dyplomatycznych. Ponadto dla handlu z Japonią zostały otwarte trzy koreańskie porty, handlujący w nich japońscy kupcy zyskali przywilej eksterytorialności i mogli używać własnej waluty, a japońska flota zdobyła prawo do kotwiczenia w koreańskich portach oraz prowadzenia badań topograficznych koreańskiego wybrzeża. Dwór w Pekinie, którego pozycja na Półwyspie Koreańskim była do tej pory niepodważalna, czuł się zaniepokojony japońskimi posunięciami, a najlepszym sposobem na zminimalizowanie japońskich wpływów wydawało się nawiązanie stosunków dyplomatycznych między Chosŏn a zachodnimi mocarstwami. W 1882 roku za pośrednictwem Chin pomiędzy Koreą a USA został podpisany traktat o pokoju, przyjaźni i handlu. Podobne porozumienia zawarto z Wielką Brytanią i Niemcami (1883), z Włochami i Rosją (1884) oraz Francją (1886), a także z Austrią (1892), Belgią (1901) i Danią (1902). Ze względu na traktaty zawarte z zachodnimi krajami w Korei pojawiło się także wielu pochodzących z Zachodu cudzoziemców, którzy w charakterze doradców zajmowali różne stanowiska w koreańskiej administracji, nadzorując finanse i bankowość oraz dbając o rozwój budownictwa, telegrafów i kolei. W Korei pojawiły się zachodnie produkty oraz instytucje, takie jak współczesne szpitale i szkoły, w których zakładaniu dużą rolę odegrali zachodni misjonarze protestancy.

³ Pierwsi przedstawiciele zachodniego świata pojawili się w Korei już w XVII wieku. Od XVII stulecia za pośrednictwem Chin na koreański dwór docierały również zachodnie wynalazki, takie jak luneta czy działo, a także przetłumaczone na język chiński zachodnie księgi dotyczące nauk ścisłych i chrześcijaństwa. Mieszkańcy Półwyspu Koreańskiego zdawali sobie więc sprawę z istnienia ludzi Zachodu, którzy byli od nich odmienni. Niemniej można powiedzieć, że pełnię świadomości narodowej zyskali dopiero w momencie konfrontacji ze świadomością własną innych narodów. Do takiej konfrontacji doszło niewątpliwie po otwarciu Korei na Zachód.

W procesie kształtowania się koreańskiej tożsamości narodowej istotny stał się wspierany przez koreańskich intelektualistów ruch na rzecz jedności języka mówionego i pisanego, który miał na celu wzmocnienie znaczenia rodzimego języka i pisma. Po „reformach roku Kabo” (kor. *Kabo kaehyók*) z 1894 roku, które miały na celu modernizację kraju, rząd koreański dążył do wprowadzenia nowoczesnej edukacji bazującej na zachodnim systemie. W tym celu w całym kraju otworzono sześćdziesięcioletnie publiczne szkoły podstawowe, które oferowały program nauczania obejmujący między innymi język koreański i historię Korei. Z kolei 1896 roku pojawiły się pierwsze naukowe opracowania dotyczące języka koreańskiego i koreańskiego alfabetu, które miały na celu uporządkowanie systemu znaków i ustalenia reguł ortografii koreańskiego pisma. Zwolennicy reform podkreślali narodowy charakter koreańskiego alfabetu *han'gŭl*, który stanowił bardziej adekwatny sposób zapisu języka koreańskiego niż wykorzystywane dotychczas chińskie pismo *hanmun*⁴. Z tego względu szkolne podręczniki były wydawane albo w alfabecie koreańskim, albo w mieszanym systemie zapisu łączącym alfabet koreański z pismem chińskim⁵. Ta sama zasada dotyczyła wydawania edyktów królewskich, co przyczyniło się do oficjalnego wykorzystania alfabetu koreańskiego w życiu publicznym.

Ponieważ alfabet koreański był łatwy do przyswojenia w porównaniu z chińskim pismem *hanmun*, a więc pozwalał na efektywniejsze rozpowszechnianie informacji, zaczęto go używać także w gazetach i czasopismach. Do jego

⁴ Koreańczycy tradycyjnie wykorzystywali do zapisu własnej mowy ideograficzne pismo chińskie *hanmun*. Jednakże ze względu na zasadnicze różnice pomiędzy językiem chińskim a koreańskim system zapisu języka koreańskiego za pomocą pisma *hanmun* był bardzo skomplikowany i trudny do przyswojenia, tak więc umiejętność czytania i pisania stanowiła wyłączną domenę arystokratów i uprzywilejowanych grup społecznych. Dlatego też w roku 1443 opracowano koreański narodowy alfabet obecnie znany jako *han'gŭl*, który miał służyć do transkrypcji fonetycznej pisma chińskiego. Za pomysłodawcę, a nawet twórcę *han'gŭl* uważa się króla Sejong Wielkiego (1418–1450), czwartego władcę dynastii Chosŏn (1392–1910). Jego wolą było stworzenie pisma, które byłoby łatwe do przyswojenia także przez prosty lud koreański. Pomimo łatwości użycia, *han'gŭl* stał się jednak obiektem niechęci koreańskich elit, które widziały w nim zagrożenie dla swej pozycji i przywilejów. Ich postawa doprowadziła do postrzegania *han'gŭl* jako pisma niższej rangi. Częściowo zapomniany za rządów późniejszych władców, koreański alfabet *han'gŭl* odrodził się dopiero na początku XX wieku dzięki staraniom koreańskich uczonych i reformatorów, którzy wskazywali na konieczność ujednoczenia języka mówionego i pisanego.

⁵ W mieszanym systemie zapisu zwanym *kukhanmun* wyrazy sinokoreańskie były zapisywane chińskimi ideogramami, a alfabet koreański wykorzystywano do zapisu wyrazów rodzimych i końcówek gramatycznych.

popularyzacji przyczyniła się szczególnie wydawana od 1896 roku gazeta „Ton-gnip Sinmun” (Gazeta Niepodległościowa). Zamieszczane w niej teksty, które były zapisywane w koreańskim alfabecie, przyczyniły się do przyśpieszenia modernizacji i upadku dawnego systemu społecznego państwa Chosŏn. Wykorzystanie rodzimego koreańskiego alfabetu stwarzało bowiem możliwość przeciwstawienia się moralności konfucjańskiej i sinocentrycznemu postrzeganiu świata oraz aktywnego przyswajania wartości i zdobyczy zachodniej cywilizacji.

Pojawili się zawodowi dziennikarze i pisarze, którzy odebrali wprawdzie tradycyjne konfucjańskie wykształcenie, ale jednocześnie zdawali sobie sprawę, że jest ono niewystarczające wobec zachodzących w Korei zmian. Dlatego też pisząc w narodowym alfabecie i korzystając z nowego medium, jakim stała się nowoczesna prasa, koreańscy intelektualiści starali się przebudzić świadomość społeczną i zwrócić uwagę na konieczność przeprowadzenia reform w celu modernizacji różnych dziedzin życia kraju. Ich oświeceniowa postawa realizowała się również w licznych publikacjach na temat koreańskiej historii i geografii, a zwłaszcza języka i kultury koreańskiej, które pełniły ważną rolę w procesie kształtowania się tożsamości narodu koreańskiego.

Równocześnie z rozwojem prasy na przełomie XIX/XX wieku doszło do rozwoju nowożytniej literatury koreańskiej. Pojawiły się wówczas tak zwane *sin sosŏl*, czyli „nowe powieści”, które w odcinkach publikowano w gazetach albo wydawano nakładem komercyjnych wydawnictw. W odróżnieniu od powieści starego typu – określanych mianem *ku sosŏl* i zapisywanych w systemie chińskiego pisma *hanmun* – nowe powieści były tworzone przy użyciu koreańskiego alfabetu lub pisma mieszanego w języku zbliżonym do mówionego⁶. Z tego powodu były one postrzegane przez koreańskich intelektualistów jako środek, dzięki któremu można było umacniać patriotyczne idee, a jednocześnie nieść oświecenie koreańskiemu społeczeństwu, zachęcać je do przyswojenia osiągnięć zachodniej cywilizacji, a także krytykować przesady i tradycyjne normy zachowań, takie jak poligamia czy szukanie partnerów do małżeństwa za pośrednictwem swatek. Mówiąc krótko, powieść stała się narzędziem oświecenia. Koreańscy powieściopisarze starali się także pamiętać o rozrywkowym charakterze pisanych przez siebie

⁶ Wprowadzenie narodowego alfabetu koreańskiego oraz mieszanego systemu zapisu umożliwiło kodyfikację różnych odmian stylistycznych pisanego języka koreańskiego i było „milowym krokiem na drodze do stylistycznego wzbogacenia języka koreańskiego” – zob. Christoph Janasiak, *Prasa koreańska w latach 20. i 30. XX wieku*, [w:] *Korea – doświadczenia i perspektywy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 87–88.

utworów. Niestety często grzeszyły one nadmierną dydaktyką, a w ich kompozycji zbyt dużą rolę odgrywał przypadek. Dlatego też uważa się je za kategorię przejściową pomiędzy powieścią starego typu a powieścią nowoczesną, czyli *kūndae sosŏl*.

Do kategorii nowych powieści zaliczały się między innymi *yŏngung chŏn'gi*, czyli „opowieści biograficzne o bohaterach”. Nawiązywały one formą do tradycyjnego gatunku literackiego *chŏn*, czyli „opowieści biograficznej”, która charakteryzowała się schematyzmem postaci i fantastyczną fabułą skupioną wokół głównego bohatera, obdarzonego niezwykłymi talentami i ucieleśniającego zasady moralności konfucjańskiej. Należały do nich adaptacje biografii wybitnych postaci Zachodu, które przyczyniły się do rozwoju swego kraju albo też uzyskania niepodległości, takich jak car Piotr I Wielki, Napoleon czy George Washington. Koreańscy pisarze tworzyli również opowieści dotyczące dokonañ rodzimych bohaterów. Można tutaj wymienić na przykład napisane przez Sin Ch'ae-ho (1880–1936) opowieści biograficzne, takie jak *Ŭlchi Mundŏk* oraz *Opowieść o wielkim admirałe Yi Sun-sinie* (*Sukun cheil wiin Yi Sun-sin chŏn*). Pierwsza z nich przedstawia życie Ŭlchi Mundŏka – wybitnego przywódcy wojskowego koreańskiego państwa Koguryŏ (37 p.n.e. – 668), który wślawił się wygraną bitwą przeciwko armii chińskiej nad rzeką Salsu z 612 roku. Natomiast druga opowiada o losach słynnego admirała Yi Sun-sina z okresu panowania dynastii Chosŏn, znanego ze swych zwycięskich starć z japońską flotą w czasie wojny japońsko-koreańskiej z lat 1592–1598.

Opowieści o rodzimych bohaterach miały bez wątpienia charakter polityczny, a ich autorzy, przedstawiając przykłady waleczności słynnych postaci historycznych w odległej historii, starali się wzmocnić świadomość narodu koreańskiego w trudnej sytuacji, w jakiej wówczas znajdowała się Korea. Oficjalne zrzeczenie się przez Chiny zwierzchnictwa nad Koreą w 1895 roku tylko pozornie stwarzało możliwość narodzenia się nowej, niepodległej Korei, ponieważ niedługo po tym zwierzchnictwo to zostało przechwycone przez Japonię. Wygrana Japonii w wojnie z Rosją (1904–1905) doprowadziła bowiem do ostatecznego ustalenia japońskiej dominacji na Półwyspie Koreańskim, a 17 listopada 1905 roku został podpisany koreańsko-japoński traktat⁷, w którym Korea godziła się na rozciągnięcie japońskiego protektoratu i powierzała Japonii pieczęć nad polityką zagraniczną.

⁷ Koreańsko-japoński traktat podpisany 17 listopada 1905 roku jest znany w Korei pod nazwą „traktat roku Ŭlsa” (kor. *Ŭlsa choyak*), ale w anglojęzycznych publikacjach opisuje się go często jako *Protectorate Treaty*, czyli „traktat o protektoracie” – zob. Lee Ki-baik, *A New history of Korea*, przeł. E.W. Wagner, E.J. Shultz, Ilchogak, Seoul 1984, s. 310.

Zawarcie traktatu o protektoracie nie przeszło bez echa w literaturze koreańskiej. W celu wyrażenia swoich poglądów na temat ówczesnej sytuacji politycznej niektórzy autorzy wykorzystywali ramową strukturę snu występującą w klasycznych koreańskich powieściach *mongyurok*⁸. Przykładowo bohater powieści *Zhuge Liang widziany we śnie* (*Mong kyōn Chaegal Lyang*, 1908) autorstwa Yu Wōn-p'yo spotyka się we śnie z Zhuge Liang, słynnym chińskim strategiem państwa Shu Han z epoki Trzech Królestw (220–265) i prowadzi z nim dyskusję na temat sytuacji państwa koreańskiego na początku XX wieku. Strukturę snu wykorzystał również An Kuk-sōn (1854–1928) w utworze *Kronika narady dzikich zwierząt* (*Kūmsu hoeūrok*, 1908). Bohater tej powieści zasypia w trakcie studiowania traktatów filozoficznych i śni o leśnej polanie, na której zebrane zwierzęta po kolei wygłaszają przemowy pełne oskarżeń wobec ludzi o niehumanitarne postępowanie. Ta alegoryczna powieść, poprzez krytykę przemocy silnych wobec słabych, wyrażała krytykę traktatu o protektoracie⁹. Z kolei utwór *Niebo widziane we śnie* (*Kkum hanūl*, 1910) autorstwa Sin Ch'ae-ho przedstawiał świat snu, w którym pojawiają się historyczne postaci wielkich patriotów, co niewątpliwie miało na celu dodanie odwagi i nadziei narodowi koreańskiemu doświadczającemu japońskiej opresji.

Wielu młodych pisarzy z tamtego okresu rezygnowało jednak z typowej dla tradycyjnej prozy fantastyki i baśniowego charakteru, by w konwencji realistycznej pisać o problemach życia codziennego. Przyczyniły się do tego przekłady zachodniej literatury, które stopniowo zaczęły docierać do Korei. Nowe powieści dotyczyły więc także zmian obyczajowych wynikłych z modernizacji kraju. Utwory te miały zwykle charakter edukacyjny – zawierały krytykę moralności konfucjańskiej oraz potępiały przesady i wskazywały nowe możliwości rozwoju, dzięki wyjazdom młodych Koreańczyków na studia zagraniczne.

Jednym z najbardziej znanych pisarzy, którzy dążyli do krytyki tradycyjnych norm zachowań i propagowania przemiany obyczajowej, był Yi In-jik (1862–

⁸ Pośród klasycznych koreańskich powieści, których akcja rozgrywa się we śnie, można wyróżnić dwie odmiany: *mongjaryu sosōl*, czyli „powieść o śnie”, oraz *mongyurok sosōl*, czyli „powieść o wędrowce we śnie”. Obie odmiany mają ramową strukturę snu, jednak w *mongjaryu sosōl* we śnie dochodzi do ponownych narodzin bohatera, który ostatecznie doznaje oświecenia i staje się świadomy faktu, że życie ludzkie jest ulotne jak sen. Natomiast w przypadku *mongyurok sosōl* sen stanowi kompozycyjną ramę, dzięki której możliwa jest krytyka współczesności i wyrażenie poglądów autora poprzez opis wydarzeń występujących w nierzeczywistym świecie snu.

⁹ Por. Halina Ogarek-Czój, *Literatura Koreańska XX wieku*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2007, s. 25–26.

1916). W powieści *Głos ducha* (*Kwi ūi sŏng*, 1906) przedstawił on krytykę konkubinatu, opowiadając się za typem rodziny opartym na monogamii. Z kolei w powieści *Krwawe łzy* (*Hyŏl ūi nu*, 1906), której akcja toczy się w Korei w czasie wojny japońsko-chińskiej (1894–1995), wyraził potrzebę podejmowania studiów zagranicznych przez młodych Koreańczyków oraz zachęcał do samodzielnego szukania partnerów życiowych – bez pośrednictwa swatek.

Powieść *Krwawe łzy*, ukazująca losy koreańskiej dziewczynki rozdzielonej w czasie wojny z rodziną i zaadoptowanej przez japońskiego oficera, była jednak wyrazem projapońskiej postawy autora. Yi In-jik opisał w niej bowiem japońską armię jako wybawcę zmuszającego do odwrotu wojska chińskie i wyzwalającego Chosŏn spod chińskiego panowania. Można powiedzieć, iż Japonia występuje w tej powieści jako przewodnik Koreańczyków, którzy w wirze wojny błakają się, nie mogąc odnaleźć swojej drogi – opiekuje się nimi i wprowadza ich na szlak reform i oświecenia.

Projapońska postawa Yi In-jika prawdopodobnie wynikała z jego fascynacji tempem modernizacji i przemianami obyczajowymi dokonującymi się w Japonii. Należał on do tych Koreańczyków, którym udało się wyjechać na studia do Japonii, a więc do elitarnej grupy młodzieży koreańskiej pochodzącej z wyżyn społecznych, która wskutek pobierania nauk za granicami kraju znalazła się pod wpływem zachodnich wartości. Koreańscy studenci z zapałem przeciwstawiali się moralności konfucjańskiej, dążyli do indywidualnego szczęścia oraz głosili hasła dotyczące wolności i równości. Wielu z nich negowało przeszłość i wybierało przyszłość, bo utożsamiała ją z rozwijającą się w zawrotnym tempie Japonią. Niestety większość z nich ze względu na brak doświadczenia nie potrafiła sobie tej przyszłości wyobrazić¹⁰.

2. Epoka rządów kolonialnych (1910–1945)

2.1. Okres „rządów miecza” (1910–1919) – japońska cenzura i represje jako czynnik ograniczający wolność wypowiedzi

Zanim jeszcze udało się zrealizować ideały oświeceniowe, do których dążyli koreańscy intelektualiści, 22 sierpnia 1910 roku został podpisany traktat o aneksji

¹⁰ Por. Yun Hŏng-no, *Kŭndae sosŏl ūi t'aedonggi* (Okres prenatalny nowoczesnej koreańskiej powieści), [w:] Kim Yoon-shik i in., *Han'guk hyŏndae munhaksŏ* (Historia współczesnej literatury koreańskiej), Hyŏndae munhak, Seul 2005, s. 98–99.